

Usko, oppi ja määräenemmistö kirkolliskokouksessa

Neljän vuosikymmenen tulkintavaikeudet

Viime vuoden marraskuussa kirkolliskokous antoi piispainkokouksen tehtäväksi laatia toimintaohjeen parisuhteensa rekisteröineiden pastoraalista kohtaamista varten. Päätös tehtiin yksinkertaisella ääntenenemmistöllä, mikä herätti keskustelua kirkolliskokouksessa ja vastalauseita sen jälkeen. Menettelytapaa arvostelleiden mielestä päätös olisi vaatinut taakseen kolmen neljäsosan määräenemmistön. Kirkolliskokouksessa todettiin jälleen kerran, että juridisesti on mahdotonta määritellä pitävästi, milloin on kyseessä sellainen kirkkolain tarkoittama uskoa ja oppia koskeva asia, joka edellyttää taakseen määräenemmistön. Käsittelyjärjestyksen valintaa ei toisaalta voi perustaa mihinkään muuhun kuin kirkkolakiin, jonka tulkinnassa lopullinen vastuu on puheenjohtajalla. Tällaisissa vaikeissa tulkintatilanteissa on merkitystä sillä, miten lainkohtaa on aikaisemmin sovellettu. Onko kirkolliskokouksen historiasta löydettävissä johdonmukaista linjaa, jonka mukaan määräenemmistösäännöstä on sovellettu opillisissa kysymyksissä?

LAVEA LAINKOHTA

Vuoden 1971 ylimääräinen kirkolliskokous uudisti kirkon keskushallintoa. Jo aikaisemmin kirkollis-

kokouksen tehtävänä oli ollut hyväksyä kirkolliset kirjat, mutta ekumenian edistyminen oli tuomassa kirkolliskokouksen käsiteltäväksi myös sellaisia uskoa ja oppia koskevia asioita, joita ei voinut lukea tuon kohdan alle. Kirkolliskokouksen täysistunnossa piispa Erkki Kansanaho ehdottikin kirkkolakiin kirkolliskokouksen tehtäväluetteloon uutta kohtaa: ”käsitellä kysymyksiä, jotka edellyttävät kirkon uskoa ja oppia koskevia periaatteellisia kannanottoja, sekä ryhtyä toimenpiteisiin niiden johdosta”.¹ Kirkolliskokouksessa asiaa käsitellyt kirkon hallintovaliokunta teki vain pienen lisäyksen tähän Kansanahon muotoiluun: tarkoitettiin kysymyksiä, jotka edellyttivät ”kirkon uskoa ja oppia koskevia tai niihin pohjautuvia periaatteellisia kannanottoja”.² Eduskunnan hyväksyttyä uuden kirkkolain kirkolliskokouksen yhdeksi tehtäväksi tuli valiokunnan ehdotuksen mukaisesti ”käsitellä kysymyksiä, jotka edellyttävät kirkon uskoa ja oppia koskevia *tai niihin pohjautuvia* periaatteellisia kannanottoja, sekä ryhtyä toimenpiteisiin niiden johdosta”.³

Kolmen sanan lisäystään kirkon hallintovaliokunta perusteli sillä, että näin lainkohta kattaisi myös sellaiset sosiaaleettiset kannanotot, jotka eivät suoraan koskeneet uskoa ja oppia mutta poh-

jautuivat niihin.⁴ Kansanahon ja valiokunnan perusteluista käy ilmi, että kaikissa vaiheissa nopean valmistelun aikana lainkohta pyrittiin saamaan mahdollisimman laveaksi, jotta kirkolliskokouksella olisi sen myötä lain takaama selkänöja ottaa kantaa mahdollisimman monenlaisiin uskoa ja oppia koskeviin asioihin. Jännite syntyi, kun tällaiseen laveaan ja monitulkintaiseen kohtaan yhdistettiin samalla määräenemmistön vaatimus: tätä lainkohtaa koskevat esitykset vaativat erityisen käsittelyjärjestyksen ja 3/4 määräenemmistön tullakseen hyväksytyiksi.⁵ Siitä lähtien kirkolliskokouksen uskoa ja oppia koskeva tehtävämäärittely samoin kuin siihen liittyvä määräenemmistövaatimus ovat säilyneet kirkkolaissa ennallaan.⁶ Mutta onko lainkohdan tulkinta säilynyt samanlaisena?

Se, koskeeko jokin asia uskoa ja oppia, ei luonnollisesti ole joko–tai-kysymys. Joissakin asioissa on kyse kirkon opista selvemmin tai perustavammin kuin joissakin toisissa. Koska raja on pakko vetää jonnekin, kirkolliskokouksessa on yritetty löytää määritelmiä sille, milloin jonkin asian katsotaan vaativan määräenemmistön. Kun perustevaliokunnan enemmistö ilmoitti syksyllä 2010 käsityksensä, että valiokunnan ponsiehdotuksesta voitaisiin päättää yksinkertaisella enemmistöllä, keskeisenä perusteluna oli se, että kirkon opetus avioliitosta ja ihmisarvosta säilyi ehdotuksessa muuttumattomana. Valiokunnan vähemmistöön kuuluneiden mielestä taas kyse oli kirkon opin muuttamisesta, mutta määräenemmistösäännöksen soveltamista edellytti heidän mielestään jo se, että mietintö ja ponsi käsitteivät uskon ja opin kysymyksiä.⁷ Valiokunnan perusteluista herää ennen kaikkea kysymys, onko kirkon opin tai opetuksen muuttaminen ollut kirkolliskokouksen historiassa ehtona määräenemmistösäännöksen soveltamiselle. Mikäli näin ei ole ollut, mikä tuo ehto on ollut?

RAJANVETO 1970-LUVULLA: KIRKOLLISKOKOUKSEN VAI KIRKON KANTA?

Vuonna 1976 kirkolliskokous ilmaisi yksinkertaisella enemmistöllä kantanaan, että pappisviran avaaminen naisille oli kirkon uskon ja opin pohjalta periaatteessa mahdollista. Seuraavana vuonna

kirkolliskokous määritteli kuitenkin määräenemmistösäännöstä noudattaen kantansa Leuenbergin konkordiaan. Asiaa valmistellut perustevaliokunta ei ehdottanut konkordian hyväksymistä eikä siten mitään käytännön muutoksia kirkon elämään. Kannanotot naispappeuteen ja Leuenbergin konkordiaan näyttävät päältä päin hyvin samanlaisilta. Kummassakin tapauksessa oli kyseessä uskoa ja oppia koskeva kannanmäärittely, joka ei kuitenkaan edellyttänyt käytännön toimia. Siitä huolimatta päädyttiin erilaiseen käsittelyjärjestykseen. Alusta lähtien herää siis kysymyksiä siitä, miksi yksi asia vaati määräenemmistön, toinen ei.

Lisähaasteita tulkinnalle aiheuttaa, että kirkolliskokous antoi samoihin aikoihin valtioneuvostolle lausuntoja, joissa se esitti kirkon uskoon ja oppiin pohjautuvia kannanottoja. Tällaisia olivat esimerkiksi lausunnot avioliittolainsäädännöstä. Kirkon hallintovaliokunta, joka vuoden 1971 kirkolliskokouksessa oli valmistellut piispa Kansanahon ehdottamaa lainkohtaa, oli antanut mietinnössään hyvin lavean tulkintaohjeen: sellaisetkin sosiaalieettiset kannanotot, jotka eivät suoraan koskeneet uskoa ja oppia vaan ainoastaan pohjautuivat niihin, kuuluivat valiokunnan mielestä tämän lainkohdan alle. Tältä pohjalta olisi voinut tulkita, että myös valtioneuvostolle annetut, selvästi kirkon uskoon pohjautuneet sosiaalieettiset lausunnot olisivat vaatineet määräenemmistön – yhtä lailla kuin avioliitto-opetuksen ja ihmisarvon käsittely vuosikymmeniä myöhemmin syksyllä 2010. Kirkolliskokouksen käytännöksi vakiintui kuitenkin heti Kansanahon ehdottaman lainkohdan voimaantumisen jälkeen, että valtioneuvostolle annetuista, uskoon ja oppiin pohjautuneista lausunnoista päätettiin yksinkertaisella

1 Kirk.kok. ptk. 1971, 154, 291.

2 Kirk.kok. ptk-l. 1971, liite VI-B 1a, 32. Valiokunnan tekemä lisäys kursivoitu.

3 Kirkkolaki 33:529 (13.7.1973/607).

4 Kirk.kok. ptk-l. 1971, liite VI-B 1a, 26.

5 Kirkkolaki 33:534 (13.7.1973/607).

6 Kirkkolaki 20:7 & 20:10 (26.11.1993/1054).

7 Kirk.kok. ptk-s. 2010, liite VI-D 4.

enemmistöllä. Kirkolliskokous näyttää tulkinneen lainkohtaa alusta asti suppeammin kuin sitä valmistellut valiokunta.

Kirkolliskokouksen pitkäaikainen jäsen, oikeusneuvos Johannes Leivonen selvitti vuonna 1977 *Kotimaa*-lehdessä tulkintaansa näistä päätöksistä ja määräenemmistösäännöksen soveltamisesta. Tuohon aikaan hän oli kirkolliskokouksen voimakkain yksittäinen lainopillinen auktoriteetti, jonka tulkinat painoivat, kun kirkolliskokouksessa päätettiin menettelytavoista. Hänen mukaansa kirkolliskokous saattoi kyllä käsitellä uskoa ja oppia koskevia periaatteellisia kysymyksiä ilman määräenemmistöä, mutta tällöin kirkolliskokous vain ilmaisi, mitä se itse uskon ja opin pohjalta ajatteli. Jos kirkolliskokous sen sijaan halusi ratkaista, mikä oli kirkon sitova kanta johonkin uskoa ja oppia koskevaan asiaan, oli sovellettava määräenemmistösäännöstä. Siksi naispappeuskysymyksessä kirkolliskokousedustajien periaatteellinen kanta selvitettiin yksinkertaisella enemmistöllä. Samaten valtioneuvostolle annetuissa lausunnoissa riitti yksinkertainen enemmistö, koska kirkolliskokous vain ilmaisi, mitä se itse ajatteli erilaisista sosiaalieettisistä kysymyksistä. Sen sijaan koko kirkon puolesta annettu vastaus Leuenbergin konkordiaan edellytti määräenemmistön.⁸ On huomattava, että konkordiaa käsiteltäessä sovellettiin määräenemmistösäännöstä, vaikka ei ollut millään tavalla kyse kirkon opetuksen muuttamisesta – perustevaliokuntahan ehdotti, että konkordiaa ei hyväksyttäisi.

BEM-ASIAKIRJA, PORVOON JULISTUS JA KIRKKOLAIN UUDET TULKINNAT

Laintulkinta sai uusia vivahteita, kun kirkolliskokous päätti vuonna 1985 kirkon vastauksesta *Kaste, ehtoollinen ja kirkon virka* -asiakirjaan (BEM). Mietinnössään perustevaliokunta liittyi pääpiirteissään Leivosen ilmaisemaan tulkintaan, kun se ehdotti asian ratkaisemista yksinkertaisella enemmistöllä: ”Vastausta ei ole tarkoitettu kirkkoa sitovaksi opilliseksi kannanotoksi vaan erääksi Suomen evankelis-luterilaisen kirkon puheenvuoroksi kirkkojen välisen vuosikymmeniä kestäneen keskustelun tiettyssä vaiheessa.”⁹ Valiokunta katsoi kirkolliskokouksen puheenvuoron kyllä Suomen evankelis-luterilaisen

kirkon puheenvuoroksi, mutta se oli vain eräs niistä. Näin tultiin hyvin lähelle Leivosen perustelua, jonka mukaan kirkolliskokous saattoi yksinkertaisella enemmistöllä lausua opillisista kysymyksistä oman mielipiteensä mutta ei kirkon sitovaa kantaa.

Täysistunnossa mietintöä esitellessään perustevaliokunnan puheenjohtaja, piispa Kalevi Toivainen lausui kuitenkin uuden perustelun yksinkertaisen enemmistön soveltamiselle. Määräenemmistöä ei tarvittu, koska kirkon antamasta vastauksesta ei ”välittömästi johdu kirkkomme käytäntöä koskevia johtopäätöksiä”. Samalla hän perusteli uudella tavalla myös sitä, miksi Leuenbergin konkordiasta oli äänestetty määräenemmistösäännösin. Toivaisen perusteluna oli, että mikäli kirkolliskokous olisi hyväksynyt konkordian, hyväksymisellä olisi ollut seurauksia kirkon käytäntöön.¹⁰ Nyt perustelussa nousi keskeiseen asemaan lainkohdan loppuosaa ”sekä ryhtyä toimenpiteisiin niiden johdosta”. Toisin sanoen uskoa ja oppia koskeva kannanotto vaatisi määräenemmistön, mikäli kannanotto johtaisi myös lainkohdan loppuosassa mainittuihin käytännön seuraamuksiin. Opillisten kannanottojen käytännön seurauksiin viittasi syysistuntokaudella 2010 lyhyesti myös perustevaliokunnan puheenjohtaja, piispa Simo Peura käsitellessään menettelytapakysymystä.¹¹

On kuitenkin huomattava, että kun Leuenbergin konkordiasta oli päätetty vuonna 1977, Toivaisen myöhemmin esittämä perustelu määräenemmistösäännöksen soveltamiselle ei ollut noussut esille. Itse asiassa määräenemmistövaatimuksen puolesta esitetyt argumentit olivat olleet täysin päinvastaisia: koska mikään valmistelu ei ollut ehdottanut konkordian hyväksymistä ja koska konkordian käsittelyllä ei siten ollut seurauksia kirkossa, lähtökohtaisesti asia olisi tullut ratkaista yksinkertaisella ääntenemmistöllä. Määräenemmistösäännöstä sovellettiin vain siksi, että vastaus konkordiaan katsottiin uskoa ja oppia koskevaksi kirkon kannanotoksi.¹²

Määräenemmistösäännöksen soveltaminen nousi jälleen keskusteluun vuonna 1995, kun kirkolliskokous päätti Porvoon julistuksen hyväksymisestä. Tässä käsitelyssä oli poikkeuksellista, että arkkipiispa John Vikström alisti kirkolliskokouksen

ratkaistavaksi yksinkertaisella ääntenemmistöllä, pitikö julistus hyväksyä määränemmistösäännöksen mukaisesti.¹³ Syysistuntokaudella 2010 lainoppinut asiantuntija, hallintoneuvos Irma Telivuo torjui tällaisen äänestysmahdollisuuden, koska määränemmistösäännöksen soveltamistilanteet määrättiin laissa. Hän totesi mielipiteenään, ettei kirkolliskokous voinut äänestää siitä, noudattiko se lakia. Lopullinen tulkintavastuu jäi siten puheenjohtajalle, jolla oli asian ratkaisemisessa apunaan puhemiesneuvosto.¹⁴

Vuonna 1995 Porvoon julistusta käsiteltäessä arkkipiispa Vikström ilmoitti kantanaan, että määränemmistö oli tarpeen: ”jos täällä tehdään päätös, joka selvästi on tällainen joka pohjautuu kirkon uskoon ja oppiin, niin silloin – asia on käsiteltävä ja ratkaistava – määränemmistöllä.”¹⁵ Vikström sai käsitykselleen tukea muiltakin piispoilta. Professori Fredric Cleve piti hyvänä ratkaisua, että kirkolliskokouksen suuri enemmistö toteaisi nimenomaan määränemmistöpäätöksellä, että Porvoon julistus oli kirkon tunnustuksen mukainen.¹⁶ Cleve ei siis kannattanut määränemmistösäännöksen soveltamista siksi, että käsitelty asia olisi merkinnyt muutosta kirkon oppiin tai tunnustukseen, vaan pikemminkin päinvastaisesta syystä. Hänen perusteluissaan voi tosin nähdä sellaisia tarkoituksenmukaisuusnäkökohtia, joita kirkkolaki ei tunne käsitelyjärjestyksen perusteita määriteltessään. Lopulta kirkolliskokous yhtyi yksimielisesti puheenjohtajan tulkintaan menettelytavasta ja hyväksyi Porvoon julistuksen määränemmistöllä.

VIIME VUOSIKYMMENTEN LAIN TULKINNAT JA SYKSYN 2010 PÄÄTÖS

Arvioitaessa edellä mainittuja tulkintaesimerkkejä on otettava huomioon, että kirkolliskokouksessa on joskus jouduttu päättämään menettelytavasta hyvinkin nopeasti. Yhtenäisen laintulkinnan luomiseen ei ole ollut aikaa. Lisäksi eri käsittelyvaiheissa tarkoituksenmukaisuusnäkökohdat ovat vaikuttaneet eri osapuolten kannanottoihin: tiukassa äänestystilanteessa on ollut luonnollista, että asiaa vastustava on argumentoinut viimeiseen asti määränemmistösäännöksen soveltamisen puolesta, kun taas asian puolustajalle on usein ollut tärkeintä var-

mistaa edes jonkinlaisen ratkaisun saavuttaminen. Vastaavasti lopputuloksen ollessa etukäteen varma vähemmistössä olleet ovat suosineet yksinkertaista enemmistöä, jotta epämieluisa päätös ei saisi taakseen niin vankkaa ja sitovaa kirkon ääntä kuin määränemmistösäännöstä sovellettaessa. Edellä ei ole otettu huomioon näitä seikkoja vaan pyritty ainoastaan etsimään sellaista laintulkintaa, joka kantaisi 1970-luvulta 2000-luvulle.

Tällaista yhtenäistä tulkintalinjaa ei löydy. Sen sijaan löytyy erilaisia tulkintoja, jotka antavat erilaisen vastauksen kysymykseen siitä, millaisen päätöksen kirkolliskokous teki marraskuussa 2010. Jos seurataan oikeusneuvos Leivosen ilmaisemaa ja 1970-luvulla näkynyttä tulkintaa, kirkolliskokous ilmaisi oman kantansa kristillisestä ihmis- ja avio liittokäsityksestä, mutta ei lausunut koko kirkon kantaa asiaan. Tämä tulkinta ei luultavasti vastaa sitä painoarvoa, jonka kirkolliskokous halusi päätökselleen antaa.

Jos taas seurataan tulkintaa, jonka piispa Toivainen ilmaisi vuonna 1985, kirkolliskokous päätti syksyllä 2010 koko kirkon kannasta, mutta päätöksestä ei seurannut kirkon käytäntöä koskevia johtopäätöksiä. Tämän tulkinnan voi katsoa vastaavan kirkolliskokouksen päätöstä edellyttäen, että ”käytäntöä koskevat johtopäätökset” ja kirkkolain mainitsemat ”toimenpiteet” tulkitaan suuremmaksi seuraamukseksi kuin piispa kokoukselle suunnatuksi tehtävänannoksi.

8 Kotimaa 8.2.1977 Kirkolliskokous menettelytapakriisissä.

9 Kirk.kok. ptk-s. 1985, liite VI-A 4.

10 Kirk.kok. kptk-s. 1985, 15 §.

11 Ks. Kirk.kok. kptk-s. 2010, 32 §.

12 Kirk.kok. kptk-k. 1977, 27 §, 61 §.

13 Kirk.kok. kptk-s. 1995, 10 §.

14 Kirk.kok. kptk-s. 2010, 32 §.

15 Kirk.kok. kptk-s. 1995, 26 §.

16 Kirk.kok. kptk-s. 1995, 10 §.

VOIKO KIRKOLLISKOKOUS MUUTTAA OPPIA?

Syksyllä 2010 perustevaliokunnan pääargumentti yksinkertaisen enemmistön soveltamisen puolesta oli, että kirkon opetusta ei muutettu. Tämä argumentti ei kuitenkaan juuri saa tukea siitä, miten kirkkolakia on aiemmin sovellettu. Niin Leueningin konkordiaa kuin Porvoon julistusta käsiteltäessä määräenemmistösäännöksen soveltamista vaatineet olivat sitä mieltä, että päätöksessä ei ollut kyse opin tai tunnustuksen muuttamisesta. Olennaista käsittelyjärjestyksen valinnassa oli vain se, että käsiteltiin uskon ja opin kysymyksiä.

Ajatukseen, että opetuksen tai opin muuttaminen voisi olla kriteerinä määräenemmistösäännöksen soveltamisessa, liittyy muutenkin ongelmia. Marraskuussa 2010 perustevaliokunnan enemmistö katsoi, että kirkon opetus avioliitosta ja ihmisarvosta ei päätöksen myötä muuttunut. Vähemmistön mielestä kirkon oppi taas muuttui. Kyseessä ei ollut ensimmäinen kerta kirkolliskokouksen historiassa, jolloin tappiolla jääneiden mielestä oppia muutettiin. Ominaista tällaisille tilanteille näyttää olevan, että enemmistön mielestä oppia ei suinkaan muuteta vaan sitä tulkitaan uudessa historiallisessa tilanteessa. Jos ehtona määräenemmistösäännöksen soveltamiselle pidetään sitä, että kyse on kirkon opetuksen tai opin muuttamisesta, tuskin koskaan saavutetaan yksimielisyyttä käsittelyjärjestyksestä.

Perustevaliokunnan mietinnön äärellä nousee kuitenkin vieläkin perustavampi kysymys: onko kirkolliskokouksella ylipäänsä oikeutta muuttaa kirkon oppia – edes määräenemmistöllä? Valiokunnan enemmistö puhuu *opetuksen* säilymisestä, vähemmistö taas *opin* muuttamisesta. Vaikka opetuksen voi ymmärtää laajemmin kuin opin, näyttää siltä, että valiokunnan enemmistö ja vähemmistö ovat käyttäneet näitä käsitteitä tässä yhteydessä suunnilleen samassa merkityksessä: on kyse niistä eettisen opetuksen perusteista, joihin kajoaminen merkitsisi muutosta kirkon uskoon ja oppiin. Kysymys kirkolliskokouksen oikeudesta puuttua kirkon oppiin tulee vastaan kaikilla niillä päätöksenteon alueilla, joiden osalta kirkkolaki vaatii kirkolliskokouksessa määräenemmistöä. Se kirkkolain kohta,

jonka tulkintaa edellä on käsitelty, ei mainitse suoraan mitään siitä, että kirkolliskokouksen tehtävänä olisi tarvittaessa muuttaa kirkon oppia. Lainkohta puhuu uskoa ja oppia koskevista tai niihin pohjautuvista periaatteellisista kannanotoista. Arkkipiispa Martti Simojoki käsitteli tätä lainkohtaa perusteellisesti kirkolliskokouksen avauspuheessaan keväällä 1976. Hänen käsityksensä asiasta oli selvä: ”huolimatta kirkolliskokouksemme edustavuudesta sen päätösvalta ei voi ulottua kirkon opin ja tunnustuksen muuttamiseen vaan ainoastaan tulkittamiseen.”¹⁷

Jos Simojoen kanta yhdistetään siihen ajoittain esiintyneeseen ajatukseen, että määräenemmistösäännöstä sovellettaisiin vain oppia muutettaessa, määräenemmistön soveltaminen loppuisi siihen paikkaan – ellei kirkolliskokous sitten haluaisi tunnustaa ylittäneensä päätösvaltansa. On selvää, että lainsäätäjä ei ole pyrkinyt tällaiseen lopputulokseen. Määräenemmistösäännöksen tulkintaongelmat johtavatkin perustavaan kysymykseen kirkolliskokouksen toimivallasta. Siihen taas ei voida vastata ottamatta kantaa piispojen ja piispainkokouksen valtaan ja vastuuseen. Kirkon keskushallinnon elimistä ja niiden keskinäisestä suhteesta puhuttaessa on perinteisesti korostettu piispainkokouksen itsenäistä ja kirkolliskokouksesta riippumatonta luonnetta. Käytännössä piispainkokouksen asema on kuitenkin ollut heikosti hahmottunut. Esimerkiksi kirkolliskokouksen päätöksessä syksyllä 2010 piispainkokouksen tehtävänä oli olla valmistelija ja toimeenpanija, eräänlainen opillinen kirkkohallitus: piispainkokouksen valmistelun pohjalta kirkolliskokous määritteli tarkasti, millaiset ohjeet piispainkokouksen tuli antaa.¹⁸

Tuolla kerralla kävi niin, että kaikki piispat äänestivät kirkolliskokouksessa samoin kuin kirkolliskokouksen enemmistö. Menettelytapa voi kuitenkin johdonmukaisesti sovellettuna viedä jonakin päivänä tilanteeseen, että kirkolliskokous antaa piispojen enemmistön kannan vastaisesti yksinkertaisella enemmistöllä piispainkokoukselle tarkat ja sitovat ohjeet siitä, millaisiin oppia koskeviin toimiin piispainkokouksen on ryhdyttävä. Seurattaisiinko silloin Augsburgin tunnustuksen 28. artiklaa, jonka mukaan piispoilla on ”jumalalli-

sen oikeuden mukaan” (*de iure divino*) valta valvoa, että oppi on evankeliumin mukainen?¹⁹ Jos tästä tunnustuskirjan periaatteesta halutaan poiketa, se olisi parasta tehdä tietoisesti, harkitusti ja valmistellusti, eikä siten, että periaatteessa korostetaan piispainkokouksen auktoriteettia, itsenäisyyttä ja riippumattomuutta mutta käytännössä tehdään siitä toinen kirkkohallitus, kuten historian aikana on usein tapahtunut. Niin kauan kuin on epäselvää, mikä elin lopulta päättää kirkon uskosta ja opista ja missä rajoissa, ei ole mahdollista tulkita kestävästi myöskään kirkolliskokouksen määränemistösäännöstä.

Eri kirkoissa on elimiä, joiden tehtäväksi on erikseen määritelty auktoritatiivisten lausuntojen antaminen periaatteellisissa opillisissa kysymyksissä. Tällaisia ovat VELKD:n Theologischer Ausschuss Saksassa ja anglikaanien Lambeth Conference. Suomen näkökulmasta on erityisen mielenkiintoinen Ruotsin kirkon opinvalvontajärjestelmä, joka on viimeisen vuosikymmenen aikana käynyt läpi muutoksia. Läronämnden, piispojen ympärille rakennettu oppia valvova elin, oli hyvin merkittävässä asemassa vuoteen 2000 asti. Tuolloin voimaan tulleen uuden kirkkojärjestyksen mukaan kirkolliskokous saattoi poiketa Läronämndenin kannasta opillisessa kysymyksessä pelkällä 2/3:n määränemistöllä aiemman 5/6 määränemistön sijaan.²⁰ Viime vuonna Ruotsin kirkolliskokous kuitenkin muokkasi määränemistösäännöksiä ja tiukensi erityisesti vaatimuksia oppia koskevasta yksimielisyydestä. Yksi muutos oli, että oppia koskevan asian hyväksyminen vaatii vastaisuudessa 3/4 määränemistön, mikäli piispat määräävät tällaisen erityisen käsittelyjärjestyksen. Määränemistö on siis sama kuin Suomessa, mutta muuten käsittelyjärjestys on hyvin erilainen ja edellyttää muun muassa asian jättämistä lepäämään seuraavaan kirkolliskokoukseen. Lepäämäänjättäminen tiukentaa käytännössä määränemistövaatimusta. Vaativa käsittelyjärjestys perustuu siihen, että piispat määräävät tämän käsittelyjärjestyksen vain, jos he katsovat esillä olevan uudistuksen olevan ristiriidassa kirkon uskon, tunnustuksen ja opin kanssa.²¹ Koska käsittelyjärjestystä koskeva päätösvalta on pyritty määrittelemään mahdollisimman tarkasti, Ruotsis-

sa välttytäneen Suomessa ongelmia aiheuttaneelta kysymykseltä, kuka päättää käsittelyjärjestyksestä. Kyseessä ei myöskään ole normaali opillisten kysymysten käsittelyjärjestys, kuten Suomessa, vaan poikkeustapaus, eräänlainen piispojen puolittainen veto-oikeus.

VÄHEMMISTÖN SUOJELUA VAI PYSYVYYDEN VAALIMISTA?

Vielä on huomattava, että määränemistösäännöstä on vaikeaa soveltaa johdonmukaisesti, ellei ensin ole tehty selväksi sen perimmäistä tarkoitusta. Kirkolliskokouksen perustevaliokunta selvitti tätä asiaa kymmenen vuotta sitten antaessaan lausunnon vuonna 2000 jätetystä, kirkkolain ja kirkkojärjestyksen säätämistä koskeneesta edustajaaloitteesta. Valiokunta löysi monia syitä erilaisten määränemistösäännösten käyttämiselle eri puolilla yhteiskuntaa. Säännösten avulla voitiin parantaa vähemmistönsuojaa, ehkäistä hetkellisiin enemmistöihin perustuvia päätöksiä ja vahvistaa legitimitteettiä. Toisaalta niiden voitiin katsoa kaventavan enemmistön oikeuksia. Valiokunnan mukaan kirkkolain määränemistösäännöksen perusteita etsittäessä oli lähdettävä liikkeelle kirkon olemuksesta ja vasta toissijaisesti muun yhteiskun-

17 Kirk.kok. kptk-k. 1976, 2.

18 Perustevaliokunta käytti mietintönsä perusteluissa sanaa ”pyytää”: kirkolliskokous pyytäisi piispainkokoukselta pastoraalisen toimintaohjeen, jonka ”tulee perustua” valiokunnan mietinnössään esittämiin näkökohtiin. Piispainkokouksen itsenäistä toimivaltaa korostanut sana ”pyytää” sai siis heti peräänsä rajoittavan tarkennuksen. Ratkaisevassa kohdassa eli ponnessa valiokunta käytti muotoa ”antaa piispainkokouksen tehtäväksi”, joka on pyytämistä selvästi velvoittavampi ilmaus. Myös ponnen mukaan pastoraalisen toimintaohjeen tuli olla ”mietinnön perustelujen mukainen”. Kirk.kok. ptk-s. 2010, liite VI-D 4, 12–13. Ponnen tultua hyväksytyksi piispainkokouksen liikkumavara jäi käytännössä hyvin kapeaksi.

19 Ks. myös Träskman 1991, 173–174.

20 Svenska kyrkans bestämmelser 1999:1 (Kyrkoordinngen 11:16–18).

21 Kyrkorättsutskottets betänkande 2010:1, Bilaga 3; Kyrkomötets protokoll 2010, 190 §.

nan esimerkeistä. Valiokunnan mielestä kirkkolain määräenemmistösäännöksessä oli ennen muuta kysymys hengellisestä pysyvyydestä, ”kaikkia jäseniä yhdistävän uskon ja sen mukaisen kirkollisen elämän vaalimisesta sukupolvesta toiseen”.²² Tällainen painotus johtaa luontevasti ajatukseen, että kirkolliskokous ei voi itse päättää, milloin se soveltaa määräenemmistösäännöstä uskon ja opin kysymyksissä. Sellainen voisi johtaa tempoiluun ja ristiriitaisuuksiin. Jos taas painotetaan yhteiskunnallisessa päätöksenteossa ilmenevää legitimitettiin näkökulmaa, voidaan päätyä vaikkapa ratkaisuun, että kirkolliskokous itse päättää, milloin se haluaa erityisesti oikeuttaa ja vahvistaa tietyt opilliset kannanottonsa määräenemmistöllä. Siten käsitys määräenemmistösäännöksen tarkoituksesta voi vaikuttaa sen soveltamiseen.

Määräenemmistösäännöksen aiemmista tulkinnoista ei ole löydettävissä sellaista linjaa, joka kantaisi 1970-luvulta tähän päivään ja josta olisi vankkaa tukea kirkkolain soveltajalle. Mahdollista on sanoa vain, että opin muuttaminen ei näytä olleen määräenemmistövaatimuksen kriteerinä aiempina vuosikymmeninä. Tämän jälkeen jää kuitenkin edelleen vastattavaksi alkuperäinen kysymys: miten kaikkien uskoa ja oppia vähänkin koskevien asioiden joukosta voidaan kutakuinkin yksimielisesti löytää ne, jotka liittyvät uskoon ja oppiin niin voimakkaasti, että tarvitaan määräenemmistösäännöstä? Entä määrääkö käsiteltävän asian sisältö sen, milloin kyseessä on kirkkolaissa mainittu uskoa ja oppia koskeva periaatteellinen kannanotto, vai voiko kirkolliskokous itse määrätä, milloin se katsoo jonkin päätöksensä kirkkolaissa mainituksi erityiseksi periaatteelliseksi kannanotoksi? Näissä asioissa tulkinnat ovat olleet ristiriitaisia.

Lainkohdan tulkinnanvaraisuus on ollut selvillä alusta lähtien. Siitä huolimatta kohta on kestänyt alkuperäisessä muodossaan vuosikymmenestä toiseen. Tänä 40 vuoden aikana jokaisella kirkolliskokousedustajalla on ollut mahdollisuus pyrkiä vaikuttamaan lainkohdan tarkentamiseksi. Tämä seikka on hyvä muistaa myös niiden kokoneiden kirkolliskokousedustajien, jotka ovat arvostelleet voimakkaasti arkipiispan ratkaisua hänen päättäessään käsittelyjärjestyksestä syksyllä 2010. Kirkko-

lain määräenemmistösäännöstä on kyllä pohdittu paljon kuluneina vuosikymmeninä, mutta keskustelun pääpaino on ollut kirkkolain säätämiseen ja muuttamiseen liittyvissä määräenemmistövaatimuksissa. Viimeksi kirkolliskokous käsiteli näitä säännöksiä kokonaisvaltaisesti 2000-luvun alussa, kun perustevaliokunta laati edellä mainitun lausuntonsa. Sen jälkeen määräenemmistösäännöstä on tutkittu kirkkohallituksessa, esimerkiksi kirkkolainsäädännön kodifointityössä.

Marraskuussa 2010 kirkolliskokous käynnisti selvityksen kaikista kirkkolain määräenemmistövaatimuksista, vaikka päähuomio oli tälläkin kertaa kirkkolain ja kirkkojärjestyksen säätämisyjärjestyksessä.²³ Saman istuntokauden muut tapahtumat muistuttivat, että miettimistä on myös siinä, miten säännellään kirkolliskokouksen uskoa ja oppia koskevien kannanottojen käsittelyjärjestyttä. Täysin aukottomaksi tätä vuonna 1971 nopeasti syntyntä lainkohtaa on tuskin mahdollista saada, mutta sen tulkinnanvaraisuutta on varmasti mahdollista pienentää. Alun perin lainkohdasta pyrittiin saamaan mahdollisimman laava ja joustava. Lienee siis mahdollista saada siitä myös nykyistä yksiselitteisempi.

22 Kirk.kok. ptk-s. 2001, liite VIII-E 18: perustevaliokunnan lausunto 1, 8–9, 11–12.

23 Kirk.kok. ptk-s. 2010, 21 §, liite VI-F 5.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Kirkolliskokouksen pöytäkirjat

KIRK.KOK. KPTK-K.

- 1976 *Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous: Keskustelupöytäkirja: Kevätistunto 1976.* [Helsinki: Kirkkohallitus].
- 1977 *Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous: Keskustelupöytäkirja: Kevätistunto 1977.* [Helsinki: Kirkkohallitus].

KIRK.KOK. KPTK-S.

- 1985 *Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous: Keskustelupöytäkirja: Syysistunto 1985.* [Helsinki: Kirkkohallitus].
- 1995 *Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous: Keskustelupöytäkirja: Syysistunto 1995.* Helsinki: Kirkkohallitus.
- 2010 *Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous: Keskustelupöytäkirja: Syysistunto 2010.* [Helsinki: Kirkkohallitus].

KIRK.KOK. PTK.

- 1971 *Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ylimääräisen kirkolliskokouksen pöytäkirjat 1971.* [Helsinki: Kirkkohallitus].

KIRK.KOK. PTK-L.

- 1971 *Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ylimääräisen kirkolliskokouksen pöytäkirjain liitteet 1971.* [Helsinki: Kirkkohallitus].

KIRK.KOK. PTK-S.

- 1985 *Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous: Pöytäkirja: Syysistunto 1985.* [Helsinki: Kirkkohallitus].
- 2001 *Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous: Pöytäkirja: Syysistunto 2001.* Helsinki: Kirkkohallitus.
- 2010 *Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous: Pöytäkirja: Syysistunto 2010.* [Helsinki: Kirkkohallitus].

Sanomalehdet

Kotimaa 1977

Internet-lähteet

KYRKOMÖTETS PROTOKOLL

- 2010 *Kyrkomötets protokoll.* <<http://www.svenskkyrkan.se/default.aspx?id=744121>>. Katsottu 19.6.2011.

KYRKORÄTTSUTSKOTTETS BETÄNKANDE

- 2010:1 *Kyrkorättsutskottets betänkande 2010:1.* <<http://www.svenskkyrkan.se/default.aspx?id=699515>>. Katsottu 19.6.2011.

Kirjallisuus

TRÄSKMAN, GUNNAR

- 1991 ”Luterilaisessa kirkossamme ilmeneviä auktoriteettiongelmia”. *Purjeena perinne: Juhlakirja Arkkipiispa John Vikströmin täyttäessä 60 vuotta 1. lokakuuta 1991.* Turun arkkihiippakunnan vuosikirja XLI. Turku: Turun arkkihiippakunta, 169–175.